

Ігор БРИНДАК, викладач

Усі, напевно, чули прислів'я «Диму без вогню не буває». Як правило, його вживають тоді, коли проти когось висловлюють якісь компрометуючі речі. Прийнято вважати, що якщо вже такий компромат висловлено, то якісь підстави для цього були. Але наскільки це прислів'я справджується в історії? Не секрет, що принцип «Диму без вогню не буває» сприяв формуванню в багатьох людей антиклерикальної, а то й навіть атеїстичної ментальності. Бо ж усілякі звинувачення проти Церкви на різних рівнях проголошуються постійно. А хто вважає, що диму без вогню не буває, почувши чергову «сенсацію», не обтяжує себе перевіркою фактів, а починає думати, що ця сенсація є правдивою. Тому спробуємо вяснити, наскільки вище згаданий принцип справджувався. У 1925 році в Радянському Союзі з метою атеїстичної пропаганди була створена організація «Союз войовничих безбожників». Її очолював Ємельян Ярославський. Цей чоловік був автором багатьох антирелігійних книжок і брошур. В їх числі «Октябрьская революция, религия и церковь» (Москва-1932). Там серед іншого стверджувалося, що Церква проголошує святими тих осіб, яких насправді нібито ніколи не існувало. Загалом – закид не новий. Але у Ярославського була ще така специфіка, що до тих нібито не існуючих ніколи осіб він відніс і святу Терезу з Лізіє. Пікантність заяви полягала в тому, що згадана вище свята померла в 1897 році. І коли Ярославський писав цю свою книгу, то зберігалися не тільки фотографії, але й особисті рукописи і мощі Терези. Були ще живими люди, які знали її особисто. Більше того, у тому ж таки монастирі Лізіє в Нормандії (Франція) ще жила рідна сестра Терези Селіна (Женев'єва). Однак, враховуючи «залізну завісу», атеїстичні пропагандисти могли писати будь-що, не рахуючись з ніякими фактами. Ось він, перший приклад на підтвердження того, чи буває дим без вогню.

У роках 1936-1939 відбувалася громадянська війна в Іспанії. Під час неї революціонери, насамперед анархісти, вбили відразу або ж після жаклих тортур тринадцять єпископів і близько 8 тис. священників, ченців і черниць. Вони також зруйнували або піддали профанації майже 20 тис. храмів і каплиць. Розпочалися масові антицерковні акції з поширення чутки, що нібито черниці зі згромадження салезіянок роздають дітям отруєні цукерки. Як виявилось згодом, це була вигадка від початку і до кінця. У той час взагалі ніде по всій Іспанії не було зафіксовано випадків отруєння дітей солодощами незалежно від того, хто їх роздавав. Сучасний український історик Олекса Підлуцький, коментуючи ці події, пише: «Найстрашніше ж полягало в тому, що погромники справді широко вірили, що черниці могли підступно вбивати дітей» (Олекса Підлуцький, «Постаті ХХ століття», Київ, «Дух і літера»-2007, стор. 83). Видається, деякі вірили лише тому, що хотіли, аби це виявилось правдою. Уся справа в тому, що антицерковні погроми в Іспанії мали місце і в 1931, і в 1934 роках. Тобто ще до того, як постали вигадки про отруєні цукерки. Але щоб виправдати власні дії, є люди, які здатні вигадати будь-що і повірити у що небудь. У радянські часи були популярними книжки автора, справжнє ім'я якого було Антуан Жоган Пажес, а псевдонім – Лео Таксіль. Він ніколи не був марксистом, однак писав твори відверто антиклерикального змісту. Не дивно, що у ті часи їх так часто друкували.

Однак навіть тоді були автори, які, з одного боку, і хвалили цього автора, але також мали мужність вказати і на зворотну сторону медалі.

Ось одна з цитат: «Лео Таксіль... відчайдушний авантюрист. Заради справедливості слід визнати, що майже всі наведені Таксілем епізоди (у книжці про Пія IX) були висмоктані з пальця. Заради самореклами він ішов на все, зокрема і на явний скандал» (Е. Парнов, «Трон Люцифера»., Москва-1985, стор. 278). Як бачимо, навіть у той період визнавалося, що можуть бути цілком надумані антиклерикальні речі.

Тепер перейдемо до явищ, які дійсно мали місце, однак в описі їх і в реальних фактах або цифрах існує велика різниця. Наприклад, інквізиція – явище не вигадане. І воно не було нічим добрим. Але в останні роки дуже часто з'являється твердження, що нібито жертв інквізиції були мільйони. Подаються різні цифри: три, п'ять, дев'ять і навіть п'ятдесят мільйонів. Цікаво, що навіть згаданий вище Ємельян Ярославський, чоловік, який в критиці Церкви і релігії переходив всілякі межі, з приводу числа жертв інквізиції мав дещо іншу думку. Ось одна з цитат його виступу: «Необхідно чинити так, щоб навколо нас усі зрозуміли, куди йти: разом з нами, будівничими соціалізму, чи разом з тими, хто будував ешафоти, хто змушував горіти на вогнищах десятки тисяч невинних людей...» (Ємельян Ярославский, «Против религии и церкви»., Москва-1932, т.1, стор. 164). Як бачимо, все таки десятки тисяч, але аж ніяк не мільйони. Ще один, знову ж таки радянський, атеїстичний ідеолог Ромуальд Григулевич випустив книгу «Инквизиция» («Издательство политической литературы», Москва-1976), у якій спробував подати конкретне число жертв іспанської інквізиції. Для цього він навів дані досліджень трьох іспанських істориків, які працювали безпосередньо з документами. До речі, усі троє вони є антиклерикалами, тож не були ніскільки зацікавлені у тому, щоб применшувати кількість жертв. Перший – Хуан Лоерте. Згідно з його дослідженнями, за всю історію іспанської інквізиції загинула 31912 осіб. Другий дослідник – Жоакін дель Кастільйо і Магоне – подає цифру 36212. А ось згідно з даними Ріоса число загиблих від інквізиції в Іспанії – 28540 (Ромуальд Григулевич, там же, стор. 277). Правда, хтось зауважить, що це дані, які обмежуються тільки іспанською інквізицією. Але той же Григулевич зауважує: «Іспанська інквізиція! Її сумна слава затьмарила злочини інквізиторів в інших країнах... І дійсно, ніде інквізиція не діяла настільки жорстоко і всеохоплююче, ніде вона не поєднувала в собі такої «досконалої форми» церковної і політичної «державної поліції», як це було в Іспанії» (там же, стор. 235). В іншому місці цей же автор пише: «Дійсно в Іспанії і її заморських володіннях, а також в Португалії в окремі періоди діяльності інквізиції юдеї піддавалися переслідуванням. Але в інших католицьких краях цього не спостерігалося. Більше того, в папських областях інквізиція взагалі не переслідувала юдейське населення. А юдейські банкіри давали папам гроші навіть у найбільш жорстокі періоди гонінь їх іберійських єдиновірців» (там же, стор. 25). Останнім реченням Григулевич фактично визнав, що й самі юдеї не ототожнювали іспанські ексцеси з Католицькою Церквою загалом. Статистики по всіх країнах він не подав лише тому, що існує серйозний брак документів. Але однозначно ця статистика ніде не перевищувала показник Іспанії. Це видно бодай по тому, що ніде, окрім Іспанії, не було такого великого числа міграції, спричиненої інквізицією. Не забуваймо, що в Середньовіччі, та й ще упродовж кількох наступних століть прикордонні пости були тільки на великих дорогах. Бічними шляхами завжди можна було втекти з країни, у якій тебе переслідують, в іншу. Це, власне, й мало місце в Іспанії, де відбулася велика міграція юдейського і мавританського населення. Не всі, правда, втікали, деякого держава

змусила виїхати. Однак суть не в тому, а в тому, що в ніякій іншій країні такої великої міграції, спричиненої інквізицією, не зафіксовано. А значить і не могло бути жертв більше, ніж в Іспанії. Тому навіть й один мільйон жертв не назбирається у будь-якому випадку.

А звідки ж тоді взялися мільйонні цифри? Відповідь напрочуд проста. У ХХ столітті дійсно мала місце загибель мільйонів людей від антихристиянських тоталітарних режимів. А оскільки завжди були і будуть люди, дуже переконані в тому, що Церква, насамперед Католицька, є тоталітарною інституцією, тому й почали приписувати їй цифри жертв тоталітарних режимів. А про реальні факти чи навіть елементарну логіку ніхто й не замислювався.

Чи все вище сказане означає, що прислів'я «Диму без вогню не буває» є неправильним. Ні, воно є правильним. Треба лише уміти знаходити вогонь, від якого, власне, йде дим. І допоможе нами у цьому Святе Євангеліє: «Згадайте слово, що його був Я вам вирік. Слуга не більший від пана свого. Переслідували Мене – переслідуватимуть і вас. А слово Моє зберігали, то зберігатимуть і ваше» (Ів. 15,20). Переслідування, про яке говорить Спаситель, може означати не тільки арешти, страти і депортації. Воно також може означати зведення різного роду наклепів, що Ісус потверджує в іншому місці: «Коли господаря назвали Вельзевулом, то оскільки більше Його домашніх» (Мт. 10,24). Це означає, що дуже часто причиною якого-небудь звинувачення може бути не чийсь реальний злий вчинок, а проста ненависть. І в даному випадку це може бути ненависть до Церкви як установи Христової. І тоді про якісь пошуки правди мова йти не може. Це у багатьох випадках і є той дійсний вогонь, від якого йде антиклерикальний дим.

Усе вище вказане зовсім не означає, що взагалі не існувало негативних моментів у церковній історії. Безперечно, є вони й тепер. Але, враховуючи велику схильність ворогів та опонентів християнства до всіляких перебільшень, узагальнень, а то й відвертих спотворень фактів, слід бути дуже обережним, коли ми зустрічаємося з черговою «сенсацією». Нехай тоді нам на пам'ять приходить не прислів'я, винесене в заголовок публікації, а процитовані вище євангельські слова про господаря і його домашніх.

Ігор БРИНДАК, викладач. Дим без вогню//»Жива Вода» №6 2011